

CAMUS/SARTRE KAVGASI

Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN*

Camus ile Sartre 1944 yılında tanışır. O yıllarda Fransa'da Alman işgaline karşı kurulmuş olan Karşı Koyma Hareketi çevresinde toplanan aydınlar arasında Camus ve Sartre da vardır. İkisi arasında 1952'ye kadar güzel bir dostluk kurulur. Gerçi, 1944 yılındaki tanışmalarından önce her ikisi de eserleriyle birbirlerini tanımaktadırlar. Hatta Sartre, Yabancı'nın yayınlanmasından hemen sonra "Yabancı'nın Açıklanması" başlığıyla bir makale yazar. Sartre bu yazısında Camus'nün romanını "saçma konusunda ve saçmaya karşı kaleme alınmış yerleşik (klâsik) bir yapıt, bir düzen yapıtı" olarak değerlendirir. (1)

Onların dostluklarının bozulduğu, 1951 yılının sonlarında *Başkaldıran İnsan* adlı eserin yayınlanmasıyla başlar. Öte yandan Simone de Beauvoir'ın *Mandarinler* adlı romanında anlatılan bir olayın, bu dostluğun bozulmasına zemin hazırladığı da iddia edilir. *Mandarinler* adlı romanda iki önemli kişi vardır: Henri ve Dubreuilh. Bu romanın bir anahtar roman olduğu iddiasıyla Henri'nin Camus'ü, Dubreuilh'in de Sartre'ı temsil ettiği söylenir.

Romanda anlatıldığı biçimiyle, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, Fransa'daki Karşı Koyma Hareketi taraftarları, nasıl bir politik tutum takınacaklarını tartışmaya başlarlar. Henri'nin başında bulunduğu L'Espoir gazetesi, siyasî olarak tam bir sol ideoloji sergilemez. Dubreuilh ise, komünist olmayan bir sol hareketin güçlenmesi için Henri'nin tarafsızlıktan vazgeçmesini ve L'Espoir gazetesini S R L partisinin yayın organı haline getirmesini ister. Henri ilk anda Dubreuilh'in bu önerisine karşı çıkmasına rağmen daha sonra bunu kabul eder. Gazete, parasal zorluklara rağmen yayın hayatını devam ettirir. S.S.C. Birliği'nden George Peltov adında birisi, yanında S.S.C. Birliğindeki çalışma kamplarıyla ilgili belgelerle birlikte, ülkesinden kaçarak Fransa'ya gelmiştir. Bu belgelere göre bazı insanlar, Sovyet yönetimi tarafından sömürülmekte ve zorla çalıştırılmaktadırlar. Bu insanlar "altı yüz gram ekmek için, günde on dört saat" (2) çalışmak zorunda bırakılmaktadırlar. Bu çalışma kamplarıyla ilgili belgelerin L'Espoir adlı gazetede yayınlanıp yayınlanmaması sorunu gündeme gelir. Bu belgelere Dubreuilh kuşkuyla baktığı için Henri ile tartışır. Çünkü Henri, L'Espoir'ı S R L partisinden ayırmak pahasına da olsa, insanlık adına bu belgelerin yayınlanmasını istemektedir. Dubreuilh ise, bu belgeleri yayınlamanın Sovyet aleyhtarlığı olacağını, bütün komünistleri karşılarına alacaklarını bu işin sağcıların ekmeğine yağ sürmek olacağını ve S R L partisinin de bundan zarar geçeceğini ileri sürerek, belgelerin yayınlanmasına karşı çıkar. Ancak Henri için susmak, korkaklık ve insanlığa bir ihanet olduğundan belgeler yayınlanır. Bunun üzerine Henri ile Dubreuilh'in araları açılır ve Dubreuilh Henri'ye bir mektup yazarak, Onun bu davranışının komünist partiyi gözden düşürdüğünü, oysa komünist partinin Fransız proletaryasının tek umudu olduğunu söyler. Henri ise, bu mektuba verdiği cevapta, S R L'nin komünizmin yarattığı teröre boyun eğdiğini ve başlangıçta belirlenmiş olan programına sadık kalmadığını belirtir.

Bu romanda Dubreuilh, komünizme ve komünist partiye çok yakın birisi olarak gösterilmiş ve Sovyetler Birliği'nin ideolojisini benimser olarak takdim edilmiştir. Henri ise bir sosyal demokrat ideolojiye yakındır ama Sovyet devriminin sonuçlarını da

*Prof.Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Felsefe Profesörü

benimsememektedir. Şimdi buradaki sorun, Henri'nin Camus, Dubeuilh'in de Sartre olup olmadığı sorunudur.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Sartre, Dubeuilh'in bulunduğu politik durumdan oldukça uzaktır. Nitekim Sartre, komünist olmadığı gibi, Marksistlerin de eleştirilerine uğramıştır. Marksçılar, Sartre'ın varoluşçuluğunun insanları umutsuzluktan kaynaklanan bir durgunluğa ve miskinliğe götürdüğünü, bu dünyada eyleme yer bırakmadığını ve burjuva felsefesine yol açtığını iddia ediyorlar (3). Sartre ise bu eleştirileri yersiz bulur ve varoluşçuluğu bir insancılık olarak sunar. Aslında Iris Murdoch'un da dediği gibi, "Sartre Marksçıların çözümleyici yöntemlerini kullanır ve onların eylem konusunda duydukları tutkuya katılır ama diyalektik'in ereksel (teleolojik) bir biçimde anlaşılmasını kabul etmez. Sartre, aslında, bir liberal sosyal demokrat olarak kalır" (4). Zaten, Descartes'ın Cogito'sundan kalkarak, subjektivist bir çizgide yürüyen Sartre'ın Marksizm ile tam anlamıyla uyuşması ve Dubeuilh tarzında bir politika gütmesi oldukça zordur. Simone de Beauvoir, Sartre'ın "ideolojik bakımdan Marksistlerle uzlaşmazlık" içinde olduğunu ve Marksistler tarafından idealist ve gençleri Marksizmden soğutmakla suçlandığını belirtir (5). Simone de Beauvoir, Mandarinler'in bir anahtar roman olmadığını da, kendisiyle yapılan bir söyleşideki bir soruya cevap verirken açıkça belirtir ve şöyle der: "Eleştirmenler, anahtarlı bir roman yazdığımı söyleyerek okurları şaşırttılar. Henri Camus'ye, Dubeuilh de Sartre'a benzemez, böyle bir karıştırma yapmak çok saçmadır"(6).

Öte yandan Sartre'ın Sovyet çalışma kampları karşısındaki tavrı, Dubeuilh'in tavrıyla hiçbir benzerlik göstermez. Çünkü Sartre, 1 Nisan 1965'te Le Nouvel Observateur'da yayımlanan bir söyleşi de, "Meurleau-Ponty ile birlikte, dergim 'Les Temps Modernes'de, Stalin çalışma kamplarının varlığı ortaya çıktığı zaman kesin bir kampanyaya girişmiş ve Stalinci politikacı mahkum etmişim" der(7).

Öyle ise, Sartre ile Camus arasındaki polemiğin temel sebebi, Mandarinler dalı romanda geçen olay değildir. İkiisi arasındaki polemik, Camus'nün 1951 yılı sonunda çıkan Başkaldıran İnsan adlı eserini Francis Jeanson'ın şiddetli bir şekilde eleştiren "Albert Camus Ya da Başkaldıran Ruh" başlıklı makalesinin Les Temps Modernes'nin Mayıs 1952 sayısında yayımlanmasıyla başlamıştır. Başkaldıran İnsan yayımlandığı sırada Fransa'da bütün zıt görüşlerden büyük bir övgü almıştır. Bu övgünün sebebini pek anlaşılmasız bulan Jeanson, Camus'yü üslûp yönünden eleştirmekle işe başlar ve asıl eleştirisini, Başkaldıran İnsan'ın "kötülük'ü tarih içine iyilik'i ise tarih dışına yerleştiren" bir kitap olması üzerinde yoğunlaştırır.

Jeanson'a göre, Camus'nün başkaldırısı Sisiphe'in şahsında, kişisel ve metafizik olarak kalsaydı, herhangi bir sorun olmayacaktı. Bu noktada Camus felsefidir ama bireysel başkaldırıdan toplumsal başkaldırı olan devrimlere geçtiği an felsefi olmaktan çıkıp, politik bir tavır çizmeye başlamıştır. Gerçekten de Camus, çağımızda oluşan devrimleri ve özellikle de Sovyet devriminin sonuçlarını dikkate alarak eleştirmektedir. Camus'nün bu eleştirisi, sadece devrimin sonuçlarıyla sınırlı kalmayıp, Marksizme de yönelmiştir. Oysa Jeanson'a göre, Sovyet devriminin sonuçlarına bakarak Marksizmi yargılamak doğru değildir. Camus ise, Marksist devrimde tarihî bir kötülük görür, insanı tarihin dışına iter ve onun dünyanın gidişine eylemsel olarak müdahalesini engeller. Camus'nün bu tavrı karşısında Jeanson ise, "devrimlerin şu sözüm ona tarihinin sözüm ona felsefesi uğruna gerçekliği bile gözden çıkararak onu bize bu denli yabancı kılmanın gereği neydi?" (8) diye sorar ve Camus'nün alt yapıya inanmadığını savunur.

Camus, Jeanson'un makalesi üzerine Ağustos 1952'de Les Temps Modernes'de yayımlanan "Temps Modernes Dergisi Yönetimine Mektup" başlığıyla bir makale yazar. Camus, bu yazısının muhatabı olarak Jeanson'ı değil de Sartre'ı seçer. Camus'ye göre Jeanson, Başkaldıran İnsan'daki ana iddiaları tartışmak yerine, kitapta bulunmayan alt yapı sorununu, yani "devrimlerin doğuşunda ekonomik ve tarihî öğelerin rolünün" inkâr edildiğini ileri sürmektedir (9). Oysa Camus, "devrimlerin ideolojik yanı üzerinde" durduğunu ve Jeanson tarafından Başkaldıran İnsan'ın maksatlı olarak anlaşılacak istenmediğini iddia eder.

Jeanson'ın iddialarından birisi olan, kitabın tarihi reddettiği şeklindeki iddiaya ise Camus, kitabın tarihi reddetmediğini ama "yalnızca tarihi mutlak bir şey yapmaya götüren tutumu eleştirmekte" olduğunu söyler (10). Demek ki Camus tarihi değil, ama tarihle ilgili bir görüş ve tutumu reddetmektedir. Camus, kendisinin tarihin dışında kalan ve eylemde bulunmayan birisi olarak anlaşılmasının yanlışlığını, zira Ulusal Direnme Hareketi'nin bir üyesi olduğunu ve hayatının eylem halinde geçtiğini belirtir. Sartre'a hitaben, "çalışma arkadaşınız [Jeanson] geceleri uykularını kaçırdığını ima ettiği bu sömürgeci sorunların, ta yirmi yıl önce, güneş beni tüm alıklaştırmaya engel olduklarını bilmek zorunda değildir. Ağzından düşürmediği Cezayirli, savaş çıkana dek, pek de rahat olmayan bir kavgada arkadaşımdayım benim" der (11). Camus'un kanaatine göre Jeanson, makaleyi yazarken Marksist bir dogma ile hareket etmiştir. Oysa Marksizmin iddiaları da, kendisi de bir üst yapı olduğu için tartışılmalıdır. Jeanson ise yazısında Marksizmi evetlemiş ama sonuçlarına hiç dokunmamıştır. Sözelimi O, S.S.C. Birliği'ndeki Marksist devrimin sonucu olan toplama kamplarından hiç söz etmemektedir. Ayrıca Marksizmi Jeanson gibi savunmak ile varoluşçuluk arasında bir zıtlık vardır. Marksizm, tarihin zorunlu diyalektik gelişmesinde görülebilir bir son aşama bulur. Jeanson'ın bunu "kabullenmesiyle, savunuculuğunu yaptığı varoluşçuluk da temelinden sarsılacaktır" (12). Zira, Marksizmin tarih görüşünü benimsemek, başkaldırmayı reddetmek, "varoluşsal özgürlüğün ve serüvenin de yadsınması olacaktır" (13). Bütün bunlar ise sadece ve sadece nihilizme kapı açacaktır.

Camus muhatap olarak Sartre'ı seçtiği için Sartre Camus'ye bir cevap verir. Sartre, özellikle toplama kampları sorununa ilgisiz kalmadığını, komünistlerin Camus'den şikayetçi olmadıklarını ama kendisinden neden nefret ettiklerini sorar. Sartre, Camus'nün, varoluşçuluğun özgürlük anlayışıyla Marksist tarih anlayışının çelişkili oldukları konusundaki düşüncesini de, "siz-(...) hemcinslerime ilkin cennetten çıkma bir özgürlük bağışlayıp sonra da onları çarçabuk zincire vurduğuma inanmışsınız. Bundan öylesine uzağım ki, çevremde daha önceden tutsaklaşmış ve kendilerini doğuştan gelen tutsaklığın elinden kurtarmaya çalışan özgürlükler görüyorum yalnız. Bugünkü özgürlüğümüz, özgür olabilmek üzere girişilmiş savaşın özgürce seçiminden başka bir şey değil" (14) diyerek reddeder. Ve Sartre'a göre Camus kendisini Sisiphe örneğinde olduğu gibi mahkûm etmiştir. Camus, ölüme ve kötülüğe karşı başkaldırırken, olmayan bir Tanrı'yı suçlamaktadır. Hâlbuki burada suçlanacak olan, toplumsal koşullar değil midir? Çünkü Sartre'a göre, babası ölen bir çocuk, babası "işsiz ya da yapı işçisi ise, insanları suçluyordu" (15). Acaba burada başkaldırma hedef değiştirmiş değil miydi? Zira insanın düşmanı Tanrı değil, insandır. Sartre'a göre Camus, tarihi haksız görmekte ama "onun akışını yorumlamaktansa, orada yeni bir saçmalık" (16) bulmaktadır. Bunun sebebi ise, Camus'ün tarihe cehennemden baktığı için oraya bir anlam ve amaç verememesidir. Oysa Sartre'a göre yapılması gereken, tarihe bir amaç vermektir. Dolayısıyla "söz konusu olan şey, tarihin bir anlamı bulunup bulunmadığını ve bizim ona katılma lütfünü gösterip göstermeyeceğimiz değil, tepeden tırnağa tarih içinde bulunduğumuza göre, ne denli zayıf olursa olsun, bizden yardım bekleyen her somut eyleme yardımımızı esirgemeyerek, tarihe, bize en iyi gelen anlamı kazandırmaya çalışmaktır" (17). Tarihe herhangi bir anlam

kazandırmaya çalışmayan Camus, Başkaldıran İnsan adlı eseriyle, Sartre'a göre "yalnızca soyutlaşmış bir başkaldıran insan" (18) dan başkası değildir.

Bu tartışmada son olarak Jeanson bir makale yazar (19). Bu makale, aslında aralarındaki çatışmayı ortadan kaldırmaya çalışır. Camus yine suçlanmakta ve çok sert şekilde eleştirilmektedir. Camus'un tarih karşısındaki durumu pasif, çekimser ve adeta Sisiphe'in Tanrı karşısındaki durumuna benzetilmektedir.

Açıkça görülmektedir ki, Camus/Sartre kavgasının felsefî bir boyutu yoktur. Aralarındaki polemik, daha çok siyasî ve ideolojik olarak görülmekte ve Başkaldıran İnsan'da dile getirilen Marksist devrimin eleştirilmesi konusu, tartışmanın özünü oluşturmaktadır.

Bütün bu karşılıklı eleştirilerine ve dargın olmalarına rağmen, Camus trafik kazasında öldüğü zaman, Sartre duygusal bir yazı yayınlamıştır. O, bu yazısında, her şeye rağmen, Camus'nün fikirlerine karşı hiç kayıtsız kalmadığını belirtip, "çağımızda ve tarih karşısında yapıtları Fransız edebiyatında belki de en ilginç olan uzun ahlâkçılar zincirinin günümüzdeki mirasçısını temsil ediyordu" diyerek ondan övgüyle bahseder (20). Camus'nün ölümünden duyduğu üzüntüyü de, "bu ölümün, kendine özgü bir rezaleti var, insancıl olmayanın insanlık düzenini ortadan kaldırması bu" sözleriyle ifade eder (21). Oysa bu dünyada Camus'nün yaşaması gerekti. Çünkü aralarındaki uyuşmazlığa rağmen, çok önemli benzerlikleri de vardı. Sözgelimi ikisi de ateist ve insanca idiler. Her ikisi de ahlâkla ve metafizikle ilgili mutlak kavramları reddediyorlardı. Ortaya koyacakları değerleri düşüncede değil, yaşantıda buluyorlar ve insanın doğaüstünün yardımı olmadan kendini yürütebileceğine inanıyorlar, "burjuva yabancılığından, ekonomik sömürüden, sömürgecilikten, ırk ayrımından, Franco'nun İspanya'sından vb" tiksiniyorlardı (22).

DİPNOTLAR

- 1) Jean-Paul Sartre, "**Yabancı'nın Açıklanması**", **Yazınsal Denemeler**, çev., Bertan Onaran (İstanbul: Payel Yayınları, 1984), s.101.
- 2) Simone de Beauvoir, **Mandarinler**, çev., Lizi Behmoaras, İlkey Kurdak, (İstanbul: Afa Yayınları, 1991), s.382.
- 3) Jean-Paul Sartre, **Varoluşçuluk Bir Hümanizmadır**. çev., Asım Bezirci, (İstanbul: Yazko, 1981), s.55.
- 4) Iris Murdoch, **Sartre'in Yazarlığı ve Felsefesi**, çev., Selahattin Hilav, (İstanbul: Yazko, 1981), s.9.
- 5) Simone de Beauvoir, **Kadınlığın Hikayesi**, çev., Erdoğan Tokatlı, (İstanbul: Payel Yayınevi, 1988), s.112.
- 6) Simone de Beauvoir, **Kadın İkinci Cins III: Bağımsızlığa Doğru**, çev., Bertan Onaran, (İstanbul: Payel Yayınevi, 1993), s.118.
- 7) Jean-Paul Sartre, "Amerika'ya Gitmekten Niçin Vazgeçtim?", **Sanat Felsefe ve Politika Üzerine Konuşmalar**. Derleyen; Ferid Edgü, çev., Selahattin Hilav, (İstanbul: Can Yayınları, 1968), s.103.
- 8) Francis Jeanson, "Albert Camus Ya da Başkaldıran Ruh", **Sartre-Camus Çatışması**, çev., Bertan Onaran, (İstanbul: İzlem Yayınları, 1965), s.38.
- 9) Albert Camus, "Temps Modernes Dergisi Yönetimine Mektup", **Sartre-Camus Çatışması**, çev., Bertan Onaran, (İstanbul: İzlem Yayınları, 1965), s.47.
- 10) A.g.m., s.52.
- 11) A.g.m., s.55.
- 12) A.g.m., s.64.

- 13) A.g.m., s.66.
- 14) Jean-Paul Sartre, “Sartre’in Camus’ye Cevabı”, **Sartre-Camus Çatışması**, çev., Bertan Onaran, (İstanbul: İzlem Yayınları, 1965), s95.
- 15) A.g.m., s.104.
- 16) A.g.m., s.107.
- 17) A.g.m., s.112.
- 18) A.g.m., s.112.
- 19) Francis Jeanson “Bu İşi Kapatmak Üzere”, **Sartre-Camus Çatışması**, çev., Bertan Onaran, (İstanbul: İzlem Yayınları, 1965), ss. 113-171.
- 20) Jean-Paul Sartre, “Albert Camus”, **Sanatçı ve Çağı İçinde**, yaz., Albert Camus, çev., Yıldırım Keskin, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1965), s.6.
- 21) A.g.y., s.8.
- 22) John Cruickshank, Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı, çev., Rasih Güran, (İstanbul: De Yayınları, 1965), s. 164.